

**KIS-499 – Gl. explication, interprétation, exégèse,
herméneutique**

(GE – 24 08 96)

Ur rann steriegezh voutin zo d'an termenou-mañ : "kemmañ furm ur stlenn d'e lakaat darbennadus".

A. – EXPLICATION

E daou zomani dreist-holl e vez graet gant an termen-mañ : ar Ouezoniezh, al Lizheregezh.

A I. – Er Ouezoniezh e talvez Gl. *explication* :

a) pe dizoleiñ ar saveleñn a ra reiz war un anadenn, Br. **displegañ**.

b) pe diskouez e ra ur saveleñn reiz war un anadenn ; un dedalvout n'eo ken eus an displegañ er ster a) ha war un dro un araez da amprouiñ gwiriegezh ar saveleñn, Br. **displegañ**.

Diwar zisoc'h ar striv da zisplegañ e reer anv eus ar pezh a zo **displeget**, eus ar pezh a chom **andispleget** (Gl. *inexpliqué*), hemañ o vezañ rannet ent arlakadel etre **displegadus** (Gl. *explicable*), a-zivout ar pezh a deber e vo dizoloet ar saveleñn d'e zisplegañ, hag **andisplegadus** (Gl. *inexplicable*) pa lakaer emañ ar skoilh en anien an dra da zisplegañ ha n'eo ket er reiz displeger.

Daou “ zisplegadur ” zo da geal an *andisplegadus* : pe ez eo deskrivet fall an anadenn a venner displegañ (da skouer pa gemerer ur c'hendegouezh evit ur geflended) ; pe ez eus d'an anadenn parennoù estren da vaezienn ar saveleñnoù.

Kement-mañ a zegas d'un domani ma vez nagennet gwiriegezh an displegañ — domani a nagenner ivez ez eus anezhañ !

L'explication par réduction aux lois, qui est la méthode propre aux sciences de la nature, s'oppose, selon certains penseurs, à la compréhension d'une totalité non décomposable, qui serait la méthode (ou

l'objet ?) des sciences dites humaines. G. LEGRAND, *Voc. Bordas Phil.*, p. 130.

Displegañ dre ziren d'ar saveleannoù, hentenn biaouel skiantoù an natur, a geveneber (dezevourion ac'hoel en gra) ouzh amgevrediñ un hollelezh andigenaozadus, a ve hentenn (pe danvez ?) ar skiantoù graetanvet denel.

Dav eo merkañ e talc'h gouiziaded ar skiantoù denel da gomz eus *displegañ* ha zoken eus *saveleñn*, o tegas dre se pe wariadur ster en termenoù-mañ pe kurzhadur eus maezienn o diskiblezh.

[Hervez MAUSS] e pled ar gevredadouriezh bepred gant “ an den kevan ”, “ an den hollel ” ma emañ “ korf, ene, kevredigezh, pep tra en un douez ”, ma tenn an “ anadenn gevredadel hollel ” hag an “ den hollel ” da genglotañ ha da genlec'hiañ.

O veizañ ar gevredadouriezh evel kevnadiñ-displegañ an anadennoù kevredadel hollel, e save MAUSS [...] enep an disrann etre kevnadiñ (Gl. *compréhension synthétique*) ha displegañ, daou lankad na vezont liammet e nep lec'h ken strizh hag er gevredadouriezh. *Emsav* 58, 1971, pp. 334-335.

“ Kevnadiñ zo anaout stadoù diabarzh ar c'hraerion a-strew hag ar sterioù roet ganto [an euladoù enta] d'o greadoù kevredadel : o vezañ ma'z eo ar c'hevniñ tra an emskiantoù hiniennel nemetken, e rank ar re-mañ desteriañ an euladoù hag an talvoudoù o blegn.” Setu perak e komz bepred WEBER eus “ kevnaderezh desteriañ ” (*deutendes Verstehen*). *Emsav* 59, 1971, p. 359.

[Er gevredadouriezh] dre vras e c'haller lavarout e tenn giz ar struktur-elouriezh d'an tuadurioù a zo re ar preder gouezoniezhel abaoe ur c'hantved : goude ul lankad ma voe trec'h an damant d'an devouderezh ha d'ar saveleannoù arbennel, eleze d'an dreadegelezh, e c'hoarvez ul lankad ma ren an damant d'ar gevadegelezh ha d'ar saveleannoù kensavel pe emframnel. *Emsav* 71, 1972, p. 363.

E berr, dindan deogerezh skiantoù an natur a oar *displegañ* eleze diren an anadennoù da *saveleñnoù* jedoniel, e striv skiantourion an den diouzh daou zurc'hadur en o iziunad da embreger un *displegañ* ken dik all en o diskiblezh : 1) pe, mar dalc'hont da loureded ha kevanded o danvez, e rankont ebarzhiñ un hentenn glokaat a zo ar c'hevniñ hag ijinañ ur rizh nevez a “ saveleñnoù kevadegel, kensavel, emframnel ” anezho *sioc'hanoù saveleñn* evit gwir pa n'int ket jedoniekadus ; henn eo tro ar gevredadouriezh ; 2) pe, dre zamant d'ar jedoniekad, ez ezvevennont eus danvez o diskiblezh kement tachenn na oufe bezañ direet da *saveleñnoù*, evel ma reas ar

yezhoniezh saosurek ha strukturelour dre ambidañ eus al lavar an den ma teu hag ar bed ma'z a (sl. La-08, p. 517). Degouezh ar Bredelfennerezh eo ivez e kement ma ezvevenn war un dro egorelezh mab den evel kevredigour hag e amzerelezh evel nidiad — zoken er priz-se ne zeuas ket FREUD a-benn d'ober anezhañ ar “ Fizik ” a amkane.

Merkomp e vez arveret Gl. *expliquer*, Br. **displegañ** er yezh pemdeziek ha lennegel gant ur c'hemeradur ledanoc'h : "reiñ spisadurioù, diskleriadurioù". Alese Br. **displegadenn** "komzidigezh, prezegenn".

A II. – El Lizheregezh e reer Gl. *explication*, Br. **plaenaat** (sl. Da-63, p. 67) eus an embreg a zo studiañ un destenn dre he c'hevelc'heriañ (Gl. *paraphraser*) pizh, oc'h ouzhpennañ ditouroù eus he aozer, an amzer ma voe skrivet, h.a., en holl kement a zo ezhomm evit he feurveizañ.

B. – INTERPRETATION

Emaomp o paouez gwelout ez eo an displegañ gouezoniel kement hag un eil lankad a zo digej keñverioù savelek *hollek* a-dre ar stlenn dastumet en ul lankad kentañ a zo deskrivañ devoudoù. An *interprétation* a labour ivez war un dastumad stlenn *dibarek* war-benn reiñ dezhañ ur furm *dibarek* all kevazas diouzh un amkan. Meur a zegouezh zo :

~ ar stlenn a vez dastumet dre arsellin darvoudoù, an amkan o vezañ o displegañ. Br. **deveizañ**. Sk. : “ **Deveizañ** ur stlakadenn dor dre gonnar ar c'himiader ”.

Mar ezwerc'her keal an dibaregezh, e c'haller ober eus an *displegañ gouezoniel* un degouezh eus an **deveizañ**. Sk. : “ Newton en deus **deveizet** kouezh ar c'horfoù.” (Sl. GBLF ¶ 650 □).

~ ar stlenn a c'hell bezañ un eztaolad dre forzh pe voneg (jestroù, meidoù, gerioù, h.a.), an amkan o vezañ e reiñ da intent dre ur voneg all komprenadus gant an dehaezadour. Br. **desteriañ**.

~ degouezh dibarek : an eztaolad zo ur prezeg komzet en ur yezh, an amkan o vezañ e drein e yezh ar c'hendehaezer. Br. **jubenniñ** (Gl. *faire l'interprète*).

~ degouezh dibarek all : ar stlenn a c'hell bezañ un eztaolad diemouez, an amkan o vezañ ober dezhañ tremen eus stad an eul da stad ar ster. Br. **dieulañ**.

Termenañ a rafed ar Bredelfennerezh evel dieulerezh, eleze diskoacherezh ar ster enkelat en dafar eztaolet gant ar gouzrec'h. [...] an dieulañ a c'haller sellout evel ur furm eus an desteriañ, o vezañ ma c'hoarvez a

*savelañ an eul enkelat evel ster. [...] an **dieulañ** bredelfennadel zo ul lankad e devezerezh anadennoù an diemouez. GBLF ¶ 650.*

C. – EXEGESE

Orin ar ger eo Gr. *ejxhvghsi*~ "1° kevellañ darvoudoù istorel, danevellañ ; 2° displegañ, askelenn, desteriañ un hunvre" (hag *ejxhghthv*~ "1° o leviañ, o reiñ ditouroù evit ren un afer, merañ un ti ; 2° o tisplegañ, o teveizañ an darganoù, an hunvreoù, an titennoù"). Diforc'h eo diouzh Gl. *interprétation* dre e gennotadur hepken ; e zespizañ a reer : "deveizañ e-keñver lizheregezh ha kelennadurezh testennoù kemeret da aotrouniezh (ar Bibl, al lezennoù) ha/pe amjestr o ster, o zenor." Un dro dibarek ez eo eus ar *plaenaat* (e gevatal alamanek zo *Auslegung*, nes e luniadur da hini an termen brezhonek pa ouzer e talvez ivez Al. *auslegen* kement hag "astenn, ledañ").

Kinnig a ran tennañ un deverad all diwar Br. *-lizh-*. Gwelet hon eus (KIS-494, La-10, p. 365) e kleved e *kantlizhañ* ar gwehentad "mont gant dibun (an darvoudoù)". Amañ e rafen gant Br. **ezlizhañ** "dont er-maez eus (un destenn war-benn eztennañ he ster, he zenor)".

E se e c'hallfed komz eus Br. **ezlizhañ** ar Bibl, Gl. *exégèse* biblique ; Br. **ezlizhañ** istorel, Gl. *exégèse* historique, renet diwar studi an dielloù ; Br. **ezlizhañ** lennegel, h.a.

D. – HERMENEUTIQUE

Eus Gr. *eJrmhvneutikhv* "arz an deveizañ, ar jubenniñ" (Gr. *eJrmhneuthv*~ "jubennour" ; *eJrmhneuvw* "1° ezgeriañ dezevoù ; 2° reiñ da anaout, menegiñ ; 3° deveizañ, desteriañ ; 4° kennaouiñ"). Nes ivez da Gl. *interpréter* hag *exégèse*, e tiforc'h diouto da gentañ dre e arver teologek (en tu all d'an deveizañ lizheregel ha kelennadurel e pled ivez gant an argeladurezh), d'an eil dre e arver arnevez pa venn, en tu all da gelc'h an derc'henoù (testennoù, eztaoladoù), ezrinegañ an anadennoù eus ar bed, eus buhez mab den pergen, o vont dezho evel da argeloù. An hentennouriezh ez eo a vez arveret e meur a ziskiblezh evel an istorouriezh, ar gevredadouriezh, ar ouiziadoniezh, an anadennoniezh hag embreget eo bet gant ar brederourion eus DILTHEY da RICŒUR dre HUSSERL ha HEIDEGGER.

Tro hon eus bet da reiñ ur c'hevatal brezhonek da Gl. *herméneutique* en ur studienn war levr Michel FOUCAULT, *Les mots et les choses*, 1966 :

“ Anvomp steraouriezh (*herméneutique*) hollad an anaoudegezhioù hag ar c'halvezderioù o reiñ an tu da zizoleiñ ster an arouezioù (signes) ; anvomp aroueziaouriezh (*sémiologie*) hollad an anaoudegezhioù hag ar c'halvezderioù o reiñ an tu da ziskoachañ an arouezioù, da zidermenañ petra a ra ez int arouezioù, da anaout o liammoù ha lezennoù o chadennadur : ar 16^t kantved en deus kemplaket aroueziaouriezh ha steraouriezh e furm an heñveliezh (similitude). Klask ar ster eo lakaat a-wel pezh a zo heñvel. Klask lezenn an arouezioù eo dizoleiñ traoù heñvel. Gramadeg ar boudoù eo o desterierezh (*exégèse*). Al lavar a gomzont ne ro da anaout netra estreget ar c'hevreadur o liamm.” (p. 44) in *Emsav* 110, 1976, p. 48.

Evel a weler, ugent vloaz 'zo e tegouezhemp gant termenoù hanterhent d'ur ster resis. O treiñ Gl. *exégèse* dre Br. *desterierezh* e tremenemp hebiou d'an diforc'h etre Gl. *interprétation* hag *exégèse* n'eus abeg ebet ma ve lezet er-maez eus hanc'herieg ar preder brezhonek. A-du-rall ne oa ket andik ober gant ur verb Br. *stera* (< *ster* + *.ha*) "klask ster" ha gant ar pa. *steraouriezh* "arz ar c'hask ster". Marteze zoken ez eo kevazas hemañ da zeouezañ kemeradur Gl. *herméneutique* evel m'en arvere FOUCAULT en e zezrann war vedouriezh ar 16^t kantved. Koulskoude mar lakaer e penn kont dedroadur steriegezh an termen er preder kempredel e teu anat berrentez Br. *steraouriezh*¹. Ouzhpenn "arz ar c'hask ster" eo an *herméneutique* hiziv ha pa ve hepken, etre traoù all, pa lak kudenn n'eo ket hepken war ar pezh en deus ster, met war ar ster end-eeun : petra eo reiñ ha kaout ster — hag aze e splanna ar c'heñver gerdarzhel etre Br. *ster* hag *istor* — pe geñver zo etre ster, bout, bezus, finvez... ? Un alberz eus arver prederel arnevez ar ger a gaver gant ar frazenn-mañ tennet eus *Poétique du possible — Phénoménologie herméneutique de la figuration*, gant Richard KEARNEY, 1984 :

Heidegger ignore que l'*herméneutique* du possible n'est pas seulement une interprétation-comme, mais aussi une interprétation comme-si qui aurait pu être interprétée autrement. En suggérant que toute *herméneutique* fondamentale du possible doit être ontologique, Heidegger nie les différences essentielles du sens du posse. Nous tenons à réintroduire ces différences de sens en montrant que le posse peut aussi être interprété d'une manière fondamentale (post-métaphysique), selon une *herméneutique eschatologique* (p. 36).

¹ Diwar vont menegomp ivez, evit *steraouriezh* koulz hag evit *desterierezh*, ar wanded e-keñver yezhouriezh ez eo sevel diwar an un stirann damgensterioù digemmet dre o c'hennotadur (sl. KIS-425, La-10, p. 69).

En un notenn all ez on aet d'ar stirann hollbredenek *-meg-* “outañ ar c'healioù "sked, kened, klod, bri, haelded" ” (KIS-469, La-10, p. 252) evit luniañ Br. *kemmegañ* da arouezañ ur furm eus an erzalc'hiñ anadennoniel. Dezhi ez in adarre da wiskañ steriegezh arnevez an *herméneutique* — dezhi pe gentoc'h d'an deverad *gouveg* (kv. Kb. *gofeg* "mind, sense, thought ; intention, intent, will ; speech, utterance ; pleasure, affection, lust" ; *gofegu* "to love, covet") hag e lugnin Br. **diouvegañ**, outañ bostad ar c'hennotadurioù stag ouzh Kb.Kn.Br. *-meg-*. Hag e kinnigan an droidigezh-mañ eus an arroud diaraok :

Heidegger ne oar ket ez eo diouvegañ ar bezus n'eo ket hepken un deveizañ-evel, met ivez un deveizañ evel-pa a vije bet deveizet kenkoulz e mod all. O reiñ da intent e rank bezañ boudoniel pep diouvegañ boniek a'r bezus, e tinac'h Heidegger diforc'hioù pennañ ster ar posse. Fellout a ra dimp adebarzhiñ an kez diforc'hioù ster en ur ziskouez e c'hell ar posse bezañ deveizet ivez ent voniek (en un doare goudemetafizikel) hervez un diouvegañ a'r finvezioù.